

SMERNICE ZA VKLJUČEVANJE PERSPEKTIVE IN DIMENZIJE SPOLA V ŠTUDIJSKI PROCES IN RAZISKOVANJE¹

Uvod

Eden od petih stebrov Načrta enakosti spolov (NES UL FF), ki ga je senat Filozofske fakultete potrdili maja 2020, je področje, poimenovano »Spol v raziskovanju, učnih načrtih in pedagoškem procesu«. Navezuje se na prizadevanja Evropske unije, da bi skrb za enakost spolov prenesla tudi v pedagoško in raziskovalno delo, kar so zapisali tudi v smernicah za ocenjevanje raziskovalnih projektov (Guidance on Gender Equality in Horizon 2020).²

Evropska komisija bo pri ocenjevanju in financiranju projektov upoštevala merila na treh ravneh:

- merilo upravičenosti (Eligibility Criterion) pomeni, da za finančna sredstva lahko kandidirajo le tiste raziskovalne organizacije, ki imajo sprejet in javno objavljen načrt enakosti spolov;
- merilo za dodelitev (Award Criterion) pomeni, da je pri presoji, kateri projekti bodo financirani, treba upoštevati, v kolikšni meri je dimenzija spola umeščena v raziskovanje;
- merilo spolne uravnoteženosti (Gender Balance Ranking) pomeni, da je eden od kriterijev ocenjevanja upoštevanje spolne uravnoteženosti raziskovalne skupine.³

Podobno velja tudi za študijske vsebine na ravni študijskih programov, predmetov in posameznih vsebin. Pri tem sta sicer ključna avtonomija izvajalk in izvajalcev posameznih vsebin ter razmislek, v kolikšni meri je spol lahko pomembna dimenzija pri preučevanju posameznih tematik, nikakor pa v pedagoškem procesu niso sprejemljive spolno pristranske prakse.⁴

¹ Smernice za vključevanje perspektive in domenzije spola v študijski proces in raziskovanje je potrdila razširjena Komisija za kakovost na seji 30. 9. 2022.

² https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/gender/h2020-hi-guide-gender_en.pdf.

³ Research & Innovation programme 2021–2027, <https://prod5.assets-cdn.io/event/6456/assets/8373042431-e49bca11d9.pdf>.

⁴ OBU Gender in the curriculum self-assessment and diagnostic checklist, <https://gearingroles.eu/wp-content/uploads/2020/05/2002-Gender-mainstreaming-in-education.pdf>; Garcia Toolkit for Integrating Gender Sensitive Approach into Research and Teaching, GARCIA_working_paper_6.pdf (garciaproject.eu); GENDER-NET ERA-NET Manuals with guidelines on the integration of sex and gender analysis into research

Analiza, ki smo jo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani opravili v okviru delovnih skupin NES in projekta Gearing Roles, je pokazala, da je vključevanje perspektiv in dimenzije spola v študijski program in vsebine predmetov prepuščeno iniciativi posameznih profesorice in profesorjev ter njihovi občutljivosti za ta vprašanja. V NES UL FF smo zato zapisali, da bomo »preučili dobre prakse na tem področju in pripravili priporočila oz. smernice za vključevanje dimenzije spola v raziskovanje in v pedagoškem procesu«. ⁵

Po analizi obstoječega stanja (pregledu stanja po oddelkih in v raziskovalni dejavnosti, anketiranju in pogovorih z različnimi deležniki, vključno s študentsko populacijo) ugotavljamo, da na tem področju na oddelkih že obstajajo različne študentske in profesorske iniciative, ⁶ ki jih delovna skupina NES (Spol v študijskem procesu in raziskovanju) v sodelovanju s Komisijo za kakovost dopolnjuje s pričujočimi Smernicami za vključevanje perspektive spola v študijski proces in raziskovanje.

Smernice so zamišljene kot pomoč pri razmisleku, kako lahko upoštevamo dimenzijo spola v pedagoškem procesu, končna odločitev o možnostih in načinih vključevanja teh vprašanj in tematik v študijski proces pa je seveda v pristojnosti posameznih oddelkov ob strokovni avtonomiji izvajalk in izvajalcev.

I. Smernice za vključevanje perspektive spola v študijski proces

Pri vključevanju perspektive spola v univerzitetno izobraževanje je možnih več pristopov: transdisciplinarni pokriva različne študijske programe; integrirani pomeni oblikovanje teoretskega, metodološkega in raziskovalnega pristopa kot temeljnega za poučevanje in raziskovanje spola v različnih predmetih in smereh; oblikovanje posebnih modulov ali programov za področje spola; ali oblikovanje posebnega študijskega programa na vseh ravneh terciarnega izobraževanja. ⁷

Ti pristopi se ne izključujejo in se lahko med seboj dopolnjujejo. O možnih pristopih se odločajo posamezne univerze, fakultete, oddelki. Filozofska fakulteta UL je s svojimi 21 oddelki in 18 raziskovalnimi centri tako raznolika institucija, da ne more ubrati enega

contents, recommendations for curricula development and indicators, GENDER-NET_D3-11_Manuals_with_guidelines_on_the_integration_of_sex_and_gender_analysis_into_research_web_.pdf.

⁵ NES UL FF, https://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/NES%20ULFF_po%20senatu.pdf.

⁶ Na seji Komisije za kakovost 10. 5. 2022 so bile predstavljene ugotovitve opravljenih pogovorov in analize vprašalnikov.

⁷ Becker, Ruth, Jansen-Schulz, Bettina, Kortendiek, Beate, in Schäfer, Gudrun (2006). *Gender-Aspekte bei der Einführung und Akkreditierung gestufter Studiengänge – eine Handreichung*. Dortmund: Netzwerk Frauenforschung NRW.

samega modela oziroma pristopa, zato je smiselno razmisliti o izbiri opraviti na ravni posameznih oddelkov, študijskih programov in kateder.

Smernice za vključevanje perspektive spola v študijski proces je mogoče upoštevati pri razvijanju, spremljanju in posodabljanju učnih načrtov in učnih gradiv. Pri tem je mogoče upoštevati nekatere splošne usmeritve:

- skrb, da kurikulum in učna gradiva niso spolno pristranska in ne utrjujejo spolnih stereotipov;
- skrb, da kurikulum in učna gradiva vključujejo tematike, ki se nanašajo na enakost spolov (kjer je to tematsko primerno);
- skrb, da kurikulum vključuje tudi teoretske pristope, koncepte in metodologijo, ki so pomembni za razumevanje položaja žensk in moških oz. spolov v družbi (kjer je to tematsko primerno).

Priporočeni postopki pri razvijanju, spremljanju, posodabljanju učnih načrtov in učnih gradiv

Smiselno je opraviti pregled vključenosti dimenzije spola na ravni študijskega procesa (programi in predmeti) in v zunajštudijskih dejavnostih. Pri tem si lahko pomagata z naslednjim naborom vprašanj:⁸

A. Vsebina in način dela:

- Ali kurikulum in študijska gradiva vključujejo različne življenjske izkušnje žensk in moških oziroma spolov v naši družbi?
- Ali kurikulum utrjuje ali odpravlja spolne stereotipe o moških in ženskah oziroma o spolnih vlogah v družbi?
- Ali je vsebina v učnem načrtu spolno pristranska (ali na primer vključuje samo moške zgodovinske osebnosti, teoretike, znanstvenike)?
- Ali so v nabor študijske literature vključene tudi relevantne in referenčne avtorice z določenega področja?
- Ali se pri predmetih, ki se naslanjajo na informacije in podatke, ti razčlenjeni po spolu ali pa so predstavljeni kot spolno nevtralni?
- Ali kurikulum in učni načrti vsebujejo načine, na katere se v delo, razprave, tematike vključi perspektiva spola, tako da je razvidno, da je obravnavana

⁸ Zgled za oblikovanje tega dela smernic je bil dokument OBU Gender in the curriculum self-assessment and diagnostic checklist, <https://gearingroles.eu/wp-content/uploads/2020/05/2002-Gender-mainstreaming-in-education.pdf>.

tematika ključna za razumevanje neenakosti žensk in moških oziroma spolov v družbi, ne pa zgolj kot dodatek?

- Ali je pri tematskih sklopih, pri katerih se obravnavajo teme spola, razreda, rase/etnične pripadnosti, spolne usmerjenosti, narodnosti, religije, v učnem načrtu upoštevan intersekcijski (medpresečni) pristop, ki razkriva, da so to pomembne kategorije družbene analize, ki z medsebojnim vplivom tvorijo specifične situacije posameznic in posameznikov?
- Ali so v kurikulumu, učnem načrtu, gradivih upoštevani tudi feministični metodološki pristopi, če je to glede na tematiko primerno?
- Ali je v študijskem programu kakršenkoli predmet, ki vključuje ključne koncepte o enakosti moških in žensk oziroma spolov? Če ni, ali menite, da bi ga bilo glede na področje študija mogoče/smiselno vključiti?

B. Študijski proces, delo s študentsko populacijo in zunajštudijske dejavnosti:

- Ali pri organizaciji pogovorov, okroglih miz, simpozijev in podobno upoštevate tudi spolno uravnoteženo sestavo sodelujočih?
- Ali na gostujoča predavanja na vašem oddelku, programu, programski skupini vabite uravnoteženo število žensk in moških?
- Ali skrbite za to, da študentke in študente na enak način vključujete v študijski proces in jih spodbujate k sodelovanju?
- Ali pri predavanjih in v delu s študentsko populacijo uporabljate spolno občutljiv jezik?
- Ali menite, da bodo študentke, študenti pri svojem bodočem poklicnem delu za ta vprašanja dovolj senzibilizirani?

II. Smernice za vključevanje perspektive in dimenzije spola v raziskovanje⁹

Pri ocenjevanju raziskovalnih projektov, ki jih financira Evropska komisija, se bo kot merilo odličnosti upoštevalo, kako jasno in ustrezno je v prijavi projekta vključena perspektiva spola. Ocenjena bo ustreznost predlagane metodologije, vključno z osnovnimi koncepti, modeli, predpostavkami, interdisciplinarnimi pristopi. Zato je treba pri pripravi projekta preveriti, ali je v raziskovalnih vsbinah ustrezno upoštevana perspektiva spola glede na izbrano temo, in sicer v vseh delih prijave: pri pregledu literature, pri omenjanju vrzeli v dosedanjem raziskovanju, pri zastavljanju raziskovalnih vprašanj in podobno.

⁹ Zgled za oblikovanje tega dela smernic so bile smernice, ki so nastale v okviru mednarodnega projekta RESET.

V nadaljevanju navajamo nekaj korakov, ki jih je smiselno opraviti pri prijavi projekta, pri oblikovanju raziskovalnih skupin in pri diseminaciji raziskovalnih rezultatov.

A. Vsebina projekta:

- pregledati literaturo z vidika spola in preveriti, ali so v njej vključene tudi študije, ki osnovno temo povezujejo s spolom (ter vključiti spol tudi v nabor ključnih besed);
- pregledati in upoštevati relevantna teoretična dela o spolu, ki zadevajo osnovni predmet raziskovanja;
- upoštevati dimenzijo spola pri formulaciji raziskovalnih vprašanj ali tez in raziskovalnih ciljev (če je to za izbrano temo smiselno);
- razmisliti, kakšno vlogo ima spol pri raziskovalnih in podatkovnih vrzelih, ki jih projekt zapolnjuje;
- vključiti podatke, razčlenjene po spolu, in razmisliti, v kolikšni meri na te podatke vplivajo družbene vloge spolov, stereotipi in nezavedne pristranskosti;
- pri vzorčenju upoštevati različne družbene kategorije (spol, starost, razred in podobno).

B. Oblikovanje raziskovalne skupine:

- Ali je raziskovalna skupina uravnotežena glede na spol? Ali so pri tem upoštevane tudi druge raznolikosti (kolikor so lahko) glede na nacionalnost, starost, status, akademske izkušnje itd.?
- Ali je poskrbljeno, da bo v raziskovalnem procesu omogočen ozaveščen odnos do predsodkov o spolu in spolne pristranskosti?
- Ali bodo poleg spola upoštevane tudi druge kategorije, ki so relevantne za analizo konkretnega pojava/procesa?
- Razmisliti, kako bodo pri raziskovanju upoštevana stališča in izkušnje vseh relevantnih družbenih skupin.
- Ali bodo naloge v raziskovalni skupini razpršene ali razporejene na način, ki ne reproducira spolnih stereotipov?

C. Rezultati projekta in diseminacija:

- preveriti, ali so v fazi razširjanja rezultatov upoštevani prispevki vseh sodelujočih v projektu (pri avtorstvu, v publikacijah, na spletnih straneh, na predstavitevah);
- preveriti, ali sta uporabljena primerna terminologija in jezik, ki ne izražata in ne reproducirata spolnih stereotipov in binarnosti;
-

- preveriti, ali je pri predstavitvah ugotovitev ustrezno upoštevana perspektiva spola;
- razmisliti, ali bi bilo potrebno, da raziskovalna poročila/publikacije/izsledke pregleda strokovnjak, strokovnjakinja za enakost spolov.

D. Družbeni učinki raziskovalnega projekta:

- Kakšni različni so lahko vplivi analiziranih pojavov in procesov na ženske in moške oziroma na enakost spolov?
- Kako lahko rezultati projekta prispevajo k napredku in enakosti spolov v družbi?